

Piotr N. Kotowicz

TOPORY
WCZESNOŚREDNIOWIECZNE
Z ZIEM POLSKICH

Katalog źródeł

Rzeszów 2014

TOPORY WCZESNOŚREDNIOWIECZNE
Z ZIEM POLSKICH
KATALOG ŹRÓDEŁ

*Pamięci Andrzeja Nadolskiego.
W 60. rocznicę ukazania się
monografii uzbrojenia wczesnopolskiego*

COLLECTIO ARCHAEOLOGICA RESSOVIENSIS
TOMUS XXX

COLLEGIUM EDITORUM

Sylwester Czopek, Michał Parczewski,
Andrzej Pelisiak, Zbigniew Pianowski, Andrzej Rozwałka,
Aleksander Sytnyk, Marcin Wołoszyn

Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego
Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego
Muzeum Historyczne w Sanoku

Piotr N. Kotowicz

Topory wczesnośredniowieczne z ziem polskich

Katalog źródeł

Rzeszów 2014

Recenzent
dr hab. prof. UG Witold Świątosławski

Korekta
Autor, Ewa Kasprzak, Magdalena Rzucek

Tłumaczenia
Autor, Iwona Kotowicz, Grzegorz Żabiński

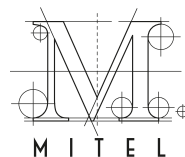
Ilustracja na okładce
Żeleźce czekana z Wolina
ze zbiorów Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Szczecinie
(nr inw. W3/2012/O/457)
(fot. A. Janowski)

© Copyright by Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego

© Copyright by Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego

© Copyright by Muzeum Historyczne w Sanoku

© Copyright by Mitel

ISBN 978-83-7667-190-1

WYDAWCA

Mitel

35-210 Rzeszów, ul. Baczyńskiego 9, tel./faks 17 250 26 52

SPIS TREŚCI

1. Wprowadzenie	7
2. Summary	12
3. Katalog toporów wczesnośredniowiecznych	14
4. Wykaz zabytków skreślonych z katalogu toporów wczesnośredniowiecznych	217
5. Wykaz cytowanej literatury	229
6. Tablice	251

1. WPROWADZENIE

Przedstawiona Czytelnikowi publikacja jest pierwszym po 60 latach (por. Nadolski 1954) kompleksowym katalogiem tej kategorii zabytków, stworzonym na potrzeby przygotowywanej przeze mnie dysertacji doktorskiej pt. „Topory wczesnośredniowieczne z terenu Polski”, realizowanej w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego pod kierunkiem prof. dr. hab. Michała Parczewskiego. Będzie to jednocześnie podstawa źródłowa dla powstającej części analitycznej, zawierającej podsumowanie całej problematyki dotyczącej wczesnośredniowiecznych toporów/siekier, odkrytych na terenie Polski.

Topór czy siekiera? Broń czy narzędzie? Te i inne pytania od wielu lat frapują badaczy kultury materialnej wczesnego średniowiecza zajmujących się tą grupą zabytków, zarówno w kontekście przedmiotów związanych z codziennymi zajęciami człowieka, jak i jego aktywnością militarną. We wspomnianej wyżej monografii uzbrojenia wczesnopolskiego, autorstwa Andrzeja Nadolskiego, pytania te pozostały bez jednoznacznej odpowiedzi (Nadolski 1954, s. 37), nie umieli na nie odpowiedzieć również kontynuatorzy autora najważniejszej polskiej rozprawy na temat uzbrojenia wczesnośredniowiecznego (por. np. Świątkiewicz 2002, s. 59–60; Strzyż 2006, s. 56–58; optymistycznie Borowczak 2008, s. 35–37). Dzisiaj, dysponując ponad czterokrotnym przyrostem źródeł, nadal trudno o jednoznaczne wnioski w tej materii. Dlatego też idąc śladem wybitnego polskiego bronioznawcy (por. Nadolski 1954, s. 37–38), do katalogu tego włączyłem wszystkie zabytki, które mogły pełnić zamiennie funkcje broni, jak i narzędzia. Znalazło to również odbicie w tytule niniejszego opracowania.

Przyjmując takie rozwiązanie, w katalogu ujęto jedynie zabytki wykonane z żelaza. Pominęto zatem miniaturowe toporki wykonane z brązu lub

miedzi (por. ostatnio Panasiewicz, Wołoszyn 2002; Kucypera, Pranke, Wadyl 2010; 2011) pełniące funkcje amuletów, podobnie interpretowane okazy bursztynowe, znane chociażby z Janowa Pomorskiego (Truso), pow. Elbląg (M.F.J. 2000, kat. 04.01.29), toporki (?) wykonane z poroża (por. np. Paulsen 1939, s. 80, 82, Abb. 36:3, 37:2–3, 39), unikalny okaz z drewna odkryty w Cieszynie, pow. *loco*, a będący zapewne zabawką dziecięcą (Hensel 1965, s. 208) czy miniaturową siekierkę kamienną odkrytą w jednym z grobów w Wandynowie, pow. Radziejów (Andrzejewska 1999, s. 219). W pracy nie znalazły się również przechowywane w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Poznaniu (nr inw. MAP/1971/28), Muzeum Narodowego w Szczecinie (nr inw. MNS/A/12.871) oraz Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi (nr inw. D 1949/27) trzy identyczne odlewy żeliwne topora w typie „francisca”. Oczywiście jest niemal pewne, iż odlewy te są wiernymi kopiami oryginalnego okazu. Trudno jednak stwierdzić, czy zabytek ten pochodził z terenu ziem polskich, zwłaszcza że kopie te wykonano z pewnością przed lub w czasie II wojny światowej¹. „Zabytki” te służyły zapewne do celów dydaktyczno-wystawienniczych. Nie ujęto też licznych zabytków spoza terenów Polski, ale znajdujących się w polskich zbiorach. Topory takie, pochodzące z reguły z dawnych Kresów Rzeczypospolitej, pozyskiwane głównie przed II wojną światową, znajdują się m.in. w zbiorach muzealnych w Krakowie, Olsztynie, Poznaniu, Toruniu i Warszawie (por. np. Rauhut 1960, s. 235–236, 238, 246, tabl. II:1,12, XI:11; Bokiniec, Uziembło 1999,

¹ „Topór” ze zbiorów szczecińskich stanowi mienie „poniemieckie”, natomiast „okaz” ze zbiorów poznańskich do 1971 r. znajdował się w kolekcji prywatnej W. Krzyżańskiego ze Zbęch, nauczyciela w Jerce, pow. Kościan (Lipińska 1975, s. 177).

s. 213, tabl. 2:2–3; Bitner-Wróblewska, Ciglis, Radańś 2005, tab. I:31–32, III:87, XIV:146–152; Gałęzowska 2007, tabl. 4:3–4, 16:2–4). Jedynym zabytkiem żelaznym, który nie został włączony do niniejszego opracowania jest żelazny, miniaturowy toporek z Kruszwicy, odkryty na przygródku w warstwie z 1. połowy XII w. (Kucypera, Pranke, Wadył 2010, s. 111, 113, kat. 103, tabl. IX:8), który posiada tak małą średnicę światła osady, iż jego jakakolwiek funkcja użytkowa jest zupełnie wykluczona. Nie zdecydowano się również na włączenie do katalogu żelaznych ciosół, uznawanych niekiedy za formę „siekiery” (por. np. Dostał 1966, s. 70, obr. 15:12; Bartošková 1986, obr. 1), różniących się jednak zdecydowanie od klasycznych toporów tulejkowatą i prostopadłą w stosunku do ostrza formą ukształtowania osady, a także, z reguły, choć nie zawsze, poziomo ustawionym ostrzem. Przedmioty te, związane oczywiście z ciesiołką, są szczególnie popularne w kręgu bałtyjskim, gdzie masowo występują jako element wyposażenia na cmentarzyskach wczesnośredniowiecznych (por. Malonaitis 2003).

Przedstawiona publikacja składa się z czterech części. Pierwsza z nich, najobszerniejsza, to „Katalog toporów wczesnośredniowiecznych” zawierający informacje o 891 zabytkach pochodzących z terytorium dzisiejszej Polski, datowanych na okres od VI po połowę XIII w. Dane w nim zawarte opierają się zarówno na materiałach publikowanych, jak i niepublikowanych, zgromadzonych przeze mnie w wyniku kilkuletniej kwerendy źródłowej prowadzonej w 86 instytucjach naukowych posiadających zbiory archeologiczne². Katalog zo-

stał ukończony w czerwcu 2011 r. i od tego czasu trwały prace nad uszczegółowieniem poszczegóło-

Jagiellońskiego, Muzeum Archeologiczne i Oddział w Nowej Hucie tegoż muzeum, Muzeum Narodowe, Muzeum Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki), Krasnymstawie (Muzeum Regionalne), Krotoszynie (Muzeum Regionalne im. Hieronima Ławniczaka), Krośnie (Muzeum Podkarpackie), Łęborku (Muzeum w Łęborku), Lednogórze (Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy), Lublinie (Katolicki Uniwersytet Lubelski, Muzeum Lubelskie), Łęczycy (Muzeum w Łęczycy), Łodzi (Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne), Łomży (Muzeum Północno-Mazowieckie), Międzyrzeczu (Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego), Mławie (Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej), Nowogrodzie (Skansen Kurpiowski im. Adama Chętnika, oddział Muzeum Północno-Mazowieckiego w Łomży), Olsztynie (Muzeum Warmii i Mazur), Opolu (Muzeum Śląska Opolskiego), Pile (Muzeum w Pile), Piotrkowie Trybunalskim (Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim), Pleszewie (Muzeum Regionalne w Pleszewie), Płocku (Muzeum Diecezjalne, Muzeum Mazowieckie), Poznaniu (Instytut Prahistorii Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Muzeum Archeologiczne, Ośrodek Studiów Pradziejowych i Średniowiecznych Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk), Przasnyszu (Muzeum w Przasnyszu), Przemyśle (Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej), Raciborzu (Muzeum w Raciborzu), Radomiu (Muzeum im. Jacka Malczewskiego), Rogoźnie (Muzeum Regionalne im. Wojciechy Dutkiewicz), Rzeszowie (Muzeum Okręgowe), Sandomierzu (Muzeum Diecezjalne), Sanoku (Muzeum Budownictwa Ludowego, Muzeum Historyczne), Siedlcach (Muzeum Regionalne), Sieradzu (Muzeum Okręgowe), Słupsku (Delegatura Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Gdańsku), Starogardzie Gdańskim (Muzeum Ziemi Kociewskiej), Szczecinie (Muzeum Narodowe, Ośrodek Archeologii Średniowiecza Krajów Nadbałtyckich Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk), Świdnicy (Muzeum Archeologiczne Środkowego Nadodrza w Zielonej Górze, z siedzibą w Świdnicy), Tarnowie (Muzeum Okręgowe), Tomaszowie Lubelskim (Muzeum im. Janusza Pitera), Toruniu (Instytut Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika), Trzebinach (Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Poznaniu, Pracownia Terenowa w Trzebinach), Warszawie (Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Muzeum Pałac w Wilanowie, Muzeum Wojska Polskiego, Ośrodek Interdyscyplinarnych Badań Archeologicznych Instytutu Archeologii Polskiej Akademii Nauk, Państwowe Muzeum Archeologiczne), Wieliczce (Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka), Wieluniu (Muzeum Ziemi Wieluńskiej), Wodzisławiu Śląskim (Muzeum w Wodzisławiu Śląskim), Wolinie (Muzeum Regionalne im. Andrzeja Kaubege), Wrocławiu (Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego, Muzeum Archeologiczne – oddział Muzeum Miejskiego, Muzeum Narodowe, Ośrodek Badań nad Kulturą Późnego Antyku i Wczesnego Średniowiecza Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk), Zielonej Górze (Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska, mgr Alina Jaszewska).

² Są to placówki w Białymstoku (Muzeum Podlaskie), Brodnicy (Muzeum w Brodnicy), Brzezinach (Muzeum w Brzezinach), Bydgoszczy (Muzeum Okręgowe im. L. Wyczółkowskiego), Bytomiu (Muzeum Górnośląskie), Chełmie (Muzeum Chełmskie), Ciechanowie (Muzeum Szlachty Mazowieckiej), Cieszynie (Muzeum Śląska Cieszyńskiego), Czarnkowie (Muzeum Ziemi Czarnkowskiej), Dąbrowie Górniczej (Muzeum Miejskie „Sztęgarka”), Elblągu (Muzeum Archeologiczno-Historyczne), Gdańsku (Muzeum Archeologiczne), Giecznie (Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, Oddział Rezerwat Archeologiczny Gród Piastowski), Głogowie (Muzeum Archeologiczno-Historyczne), Gnieźnie (Muzeum Początków Państwa Polskiego), Grudziądzu (Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi), Hrubieszowie (Muzeum im. Stanisława Staszica), Inowrocławiu (Muzeum im. Jana Kasprówicza), Jaśle (Muzeum Regionalne), Kaliszu (Kalisze Stanowisko Archeologiczne Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Muzeum Kaliskie), Kazimierzu Dolnym (Muzeum Nadwiślańskie), Koszalinie (Muzeum w Koszalinie), Krakowie (Instytut Archeologii Uniwersytetu

nych not katalogowych; dodawano również na bieżąco najnowszą literaturę przedmiotu. Od czasu zamknięcia katalogu pojawiło się oczywiście szeregi nowych znalezisk, wśród nich kilka o wyjątkowym znaczeniu³. Ze względów technicznych zostaną one umieszczone w Aneksie do „Katalogu toporów wczesnośredniowiecznych”, który będzie częścią drugiej, analitycznej części rozprawy o wczesnośredniowiecznych toporach.

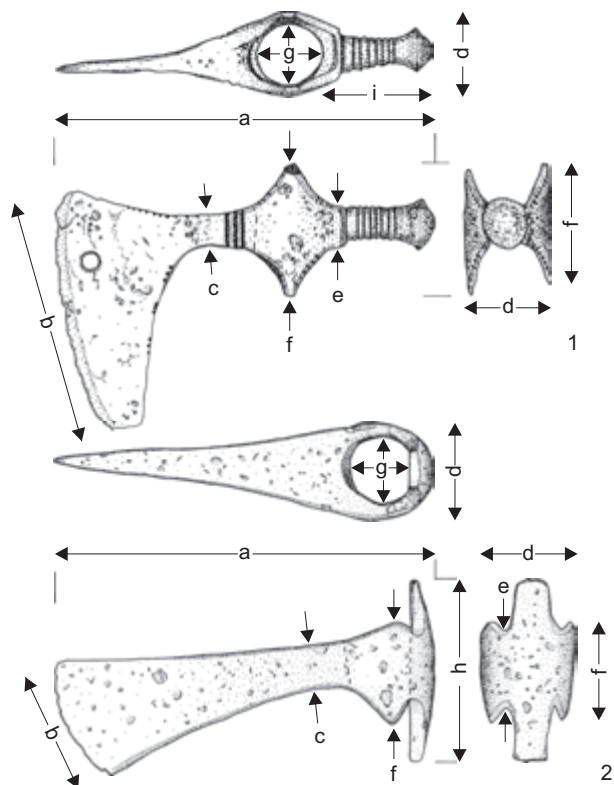
„Katalog toporów wczesnośredniowiecznych” sporządzony został w układzie alfabetycznym, a każda nota katalogowa składa się z jedenastu członów poprzedzonych numerem katalogowym wraz z nazwą miejscowości i jej przynależnością administracyjną, niekiedy też z numerem stanowiska, na którym wystąpił dany okaz oraz odniesieniem do tablicy. W przypadku wystąpienia kilku zabytków na jednym stanowisku o kolejności w katalogu decydowała data odkrycia, ewentualnie numer obiektu, w którym dany okaz wystąpił. Na owe jedenaście członów składa się:

– *Rodzaj stanowiska* – informacja o stanowisku (grodzisko, osada, cmentarzysko), z którego pochodzi zabytek wraz z przyjmowanym obecnie datowaniem stanowiska;

– *Badania lub rodzaj znaleziska* – informacja o autorze/autorach i czasie badań lub odkrycia (w tym także znaleziska luźnego);

– *Lokalizacja szczegółowa* – dostępne informacje na temat kontekstu osadniczego i stratygraficznego zabytku, jego lokalizacji w obrębie stanowiska, warstwy/poziomu osadniczego czy obiektu wraz z określeniem jego funkcji; w przypadku obiektów grobowych (o ile było to możliwe) podano również inwentarz towarzyszący danemu okazowi topora oraz dane antropologiczne dotyczące osoby pochowanej w grobie;

³ Są to tak znaczące zabytki, jak odkryty na płaskim cmentarzysku szkieletowym z końca X – 1. połowy XI w. w Bodzi, pow. Włocławek (Buko 2011, s. 395; Buko i inni 2013, s. 427; Kara 2013, s. 119), okaz z podobnie datowanego cmentarzyska szkieletowego w Gołuniu, pow. Poznań (Wrzesiński 2013, s. 35, przyp. 1), topór ze skarbu przedmiotów żelaznych w Sadkowie, pow. Wrocław (Kolenda, Chrzan 2012, ryc. 12:7, 14:5–5a) czy też zabytek z cmentarzyska ciałopalnego w Myszęcinie, pow. Świebodzin (Kotowicz 2013a, s. 61, przyp. 30). Nie mniej interesujący jest topór odkryty na osadzie wczesnośredniowiecznej w Żyrakowie, pow. Dębica (Okoński 2011, s. 124, kat. 83.5) czy okazy pochodzące z kompleksu grobowego w Czerminie, pow. Tomaszów Lubelski (Czerwien... 2012, tabl. II.8:1–4, II.9:1–4).

Ryc. 1. Oznaczenia pomiarów żelęzców: 1 – żelęzce czekana; 2 – żelęzce topora (a – długość całkowita; b – wysokość ostrza; c – najmniejsza wysokość szyjki; d – szerokość osady; e – wysokość osady; f – wysokość osady z wąsami; g – światło osady; h – wysokość kapturka; i – długość młotka).

Fig. 1. Measurements of the axes: 1 – battle axe; 2 – axe (a – total length; b – height of the blade; c – minimum height of the neck; d – width of the eye; e – height of the eye; f – height of the eye with the lugs; g – eye hole; h – height of the cap; i – length of the hammer poll).

w przypadku obiektów osadowych (o ile było to możliwe) podano inwentarz towarzyszący zabytkowi;

– *Opis* – szczegółowy, ujednolicony opis zabytku nawiązujący do zaproponowanego przez A. Nadolskiego (1951, ryc. 2), z kilkoma różnicami: za okazy z brodą uznano jedynie zabytki o asymetrycznym, podciętym lub wyodrębnionym ostrzu (por. Kotowicz 2013a, s. 46, przyp. 8), natomiast zamiast określenia szeroka/wąska szyjki zastosowano określenie masywna/smukła szyjki; w przypadku zabytków znanych mi z autopsji określono również stan zachowania;

– *Wymiary* – ujednolicony system pomiarowy (ryc. 1:1–2) nawiązujący do zaproponowanego przez A. Nadolskiego (1954, Katalog, część B; por. też Borowczak 2008, s. 69; Sankiewicz 2003, ryc. 1) i R. F. Šarifullina (Шарифуллин 1985), jednak z pewnymi zmianami: szerokość ostrza zastąpiono wysokością ostrza, najmniejszą szerokość szyjki – najmniejszą wysokością szyjki

(w tych dwóch przypadkach ujednolicono z podobnymi pomiarami: wysokością osady, wysokością wąsów, wysokością kapturka); gwiazdką (*) – oznaczono pomiary, które zostały obliczone z odpowiednio wyskalowanej ryciny opublikowanego wcześniej zabytku; dodatkowo, w przypadku zabytków znanych mi z autopsji, podano również wagę zabytku; zastosowano skróty: dł – długość, szer. – szerokość, wys. – wysokość, najmn. – najmniejsza, zach. – zachowana/y;

– *Przynależność typologiczna* – według opracowanego przeze mnie nowego podziału typologicznego toporów. Jego szczegółowe omówienie i zasady wydzielania poszczególnych typów i wariantów toporów zostaną przedstawione w części analitycznej pracy; przykładowe oznaczenie: IIIA.5.2a = Grupa „III” – Podgrupa „a”, Typ „5”, Odmiana „2” – Wariant „a”;

– *Chronologia* – datowanie zabytku na podstawie kontekstu odkrycia, w wyniku analizy typologiczno-chronologicznej bądź korelacji obu wyznaczników;

– *Podstawy datowania* – określenie zestawu zabytków (wraz z ich przyporządkowaniem typologicznym) datujących stanowisko, poziom osadniczy lub obiekt, w którym wystąpił dany okaz topora, ewentualnie wskazanie na walory datujące samego zabytku;

– *Zbiory* – określenie miejsca przechowywania zabytku;

– *Literatura* – możliwie najpełniejsze zestawienie bibliografii dotyczącej danego zabytku;

– *Uwagi* – dodatkowe informacje o zabytku, dotyczące np. zachowanych toporzysk i ich wymiarów, analiz technologicznych (metal, skóry, drewna), ornamentyki, archiwaliów dotyczących danego znaleziska i inne.

Podsumowując problematykę wczesnośredniowiecznych toporów z terenu ziem polskich, należało również przeprowadzić krytyczną analizę wszystkich zabytków, które w literaturze przedmiotu były wiązane z interesującym nas przedziałem czasowym. W trakcie kompletowania katalogu zabytków wyodrębniono dużą, liczącą 111 okazów grupę, którą wykluczono z dalszych rozważań. Zamieszczono ją w niniejszym tomie w odrębnym „Wykazie zabytków skreślonych z katalogu toporów wczesnośredniowiecznych”. W jej skład wchodzi zarówno okazy o wcześniejszej (wczesna epoka żelaza, okres wpływów rzymskich), jak i późniejszej (późne średniowiecze, okres

nowożytny) chronologii. Kilka zabytków wczesnośredniowiecznych, uznanych za okazy znalezione na terenie Polski, w rzeczywistości pochodzi z naszej wschodniej lub zachodniej granicy. Pojawiające się w literaturze informacje o kolejnych kilku zabytkach są wynikiem pomyłek autorów. Tutaj także zastosowano układ alfabetyczny, a każda nota składa się z czterech lub pięciu członów poprzedzonych numerem wraz z nazwą miejscowości i jej przynależnością administracyjną. Na owe pięć członów składają się:

– *Okoliczności odkrycia*: wskazanie odkrywców i określenie czasu oraz miejsca odkrycia zabytku i ewentualnie chronologii stanowiska;

– *Podstawy datowania na wczesne średniowiecze*: krótkie wyjaśnienie powodu, dla którego dany zabytek uznany został za wczesnośredniowieczny;

– *Uzasadnienie skreślenia z katalogu*: krótkie wyjaśnienie powodów skreślenia danego zabytku z katalogu toporów wczesnośredniowiecznych, niekiedy ze wskazaniem podstawowych analogii do omawianego okazu;

– *Literatura*: możliwie najpełniejsze zestawienie bibliografii dotyczącej danego zabytku;

– *Uwagi*: dodatkowe informacje dotyczące zabytku.

Dwa wyżej omówione zestawienia wieńczy bibliografia.

Ostatnią część niniejszej pracy stanowi zestaw rycin, na który składają się 182 tablice z zabytkami, oddanymi w skali 1:2 (z wyjątkiem nr. kat. 374–380). Większość z nich dokumentowana była rysunkowo przeze mnie w trzech rzutach, co pozwoliło na szczegółowe przyporządkowanie typologiczne poszczególnych egzemplarzy. W przypadku niemożności bezpośredniego zapoznania się z danym okazem korzystałem z ilustracji publikowanych w literaturze. Na tablicach 175–182 ukazano zabytki zachowane w całości, wraz z toporzyskami.

Prezentowany „Katalog źródeł” nie powstałby bez pomocy i życzliwości wielu osób. W tym miejscu składam najserdeczniejsze podziękowania mojemu Promotorowi, Panu prof. dr. hab. Michałowi Parczewskiemu, bez którego doświadczenia i celnych wskazówek praca ta nie przybrałaby niniejszego kształtu, a bez osobistego zaangażowania nie doszłoby do jej wydania. Nie mniej gorące słowa podziękowań winien jestem

Dyrektorowi Muzeum Historycznego w Sanoku, Panu mgr. Wiesławowi Banachowi, bez którego życzliwości i pomocy niemożliwe byłyby liczne wyjazdy związane z kwerendą źródłową, a kolidujące z codzienną moją działalnością zawodową jako pracownika Muzeum. Dużym wsparciem obdarzyli mnie także Koledzy i Koleżanki z Muzeum Historycznego w Sanoku, za co również jestem im niezmiernie wdzięczny. Przyjacielską radą i trzeźwym, fachowym spojrzeniem służył mi zawsze mgr Arkadiusz Michalak, wielokrotnie zwracając uwagę na, nie zawsze oczywiste, niedociągnięcia tej pracy. Nieocenioną pomoc w rozwikływaniu zagadek śląskich archiwaliów niósł mgr Krzysztof Demidziuk, podobnie jak mgr Agnieszka Kowalówka, dzięki której udało mi się zrozumieć zagmatwane losy zbiorów szczecińskich. Wszystkim Wam serdecznie dziękuję. W trakcie kompletowania materiałów do części katalogowej niezwykle przychylne ustosunkowanie, jak i pomoc w udostępnianiu materiałów okazało mi całe grono Badaczy, którym chciałem z tego miejsca wyrazić swoją ogromną wdzięczność. Są to: dr Aldona Andrzejewska, mgr mgr Beata Badura, Jolanta Bagińska, Ryszard Banaszkiewicz, Mariusz Błoński, Monika Bober, Andrzej Bronicki, dr dr Michał Brzostowicz, Bogusław Choraży, prof. dr hab. Wojciech Chudziak, mgr Małorzata Cieślik-Kopyt, prof. dr hab. Sylwester Czopek, dr Tadeusz Dąbrowski, mgr Jolanta Deptuła, prof. dr hab. Wojciech Dzieduszycki, mgr Michał Dziewulski, dr dr Michał Dzik, Marcin Engel, mgr Robert Fedyk, prof. dr hab. Władysław Filipowiak, dr Janusz Firlet, mgr mgr Mirosław Fudziński, Elżbieta Gajda, Jan Gancarski, Jerzy Ginalski, Marcin Glinianowicz, Waldemar Golec, Andrzej Gołembnik, Krzysztof Gorczyca, Mieczysław Góra, dr Kazimierz Grążawski, prof. dr hab. Ryszard Grygiel, mgr Andrzej Grzymkowski, ks. Bronisław Gwiazda, dr dr Mieczysław Hofmann, Marek Jagodziński, mgr mgr Zofia Jagosz-Zarzycka, Tomasz Janiak, dr Andrzej Janowski, prof. dr hab. Krzysztof Jaworski, mgr mgr Ludwika Jończyk, Kamil Kajkowski, dr hab. dr hab. Joanna Kalaga, Michał Kara, mgr mgr Aleksandra Karnicka, Halina Karwowska, Helena Kasperska, dr Ryszard Kaźmierczak, mgr Patrycja Kolasińska, dr dr Paweł Konczewski, Arkadiusz Koperkiewicz, mgr mgr Andrzej Koperski, Sławomir Kordaczuk, dr Tomasz Kordala, mgr mgr Bogdan Kościński, Agnieszka Kowalówka,

Agnieszka Kozdęba, Wojciech Krawczyk, Agnieszka Krzysiak, Andrzej Krzyszowski, Ewa Kubicka-Kabacińska, Paweł Kucypera, Andrzej Kuczkowski, Urszula Kuczyńska, Agnieszka Kukułka, dr Tomasz Kurasiński, mgr mgr Urszula Kurzątkowska, Jerzy Kuśnierz, Joanna Ligoda, Paweł Lis, Radosław Liwoch, Antoni Lubelczyk, dr Olgierd Ławryniewicz, mgr Józef Łoś, dr Lech Marek, mgr mgr Łukasz Miechowicz, Zbigniew Miecznikowski, prof. dr hab. Sławomir Możdziej, mgr mgr Anna Muzyczuk (†), Lidia Nowacka, dr Dominik Nowakowski, mgr mgr Wioletta Pacuska, Waław Panasiewicz, Henryk Paner, prof. dr hab. Zbigniew Pianowski, mgr mgr Andrzej Piotrowski, Marek Piotrowski, dr dr Katarzyna Pisarek-Małyszek, Jarosław Pohoralski, Joanna Podgórska-Czopek, mgr mgr Adrian Podgórski, Marta Polańska, prof. dr hab. Jacek Poleski, dr Piotr Pudło, mgr Zdzisława Ratajczyk, dr dr Jarosław Rola, Dariusz Rozmus, mgr mgr Katarzyna Rutkowska, Urszula Ruszkowska, Krzysztof Rybka, Paweł Sankiewicz, Tomasz Sawicki, dr Kalina Skóra, mgr Sławomir Sławiński, dr Jarosław Sobieraj, mgr mgr Rafał Solecki, Urszula Stankiewicz, Agnieszka Stempin, dr Piotr Strzyż, mgr mgr Jolanta Szalkowska-Łoś, Andrzej Szpunar, Barbara Szpunar, Mirosław Szukała, Mariusz Świątek, Daniel Tereszczuk, Romuald Turakiewicz, Wojciech Twardowski, Andrzej Urbański, Marek Urbański, Romualda Uziembło, dr Agata Wójcik, mgr mgr Marek Wróbel, Marcin Woźniak, dr Wojciech Wróblewski, mgr mgr Anna Wrzesińska, Jacek Wrzesiński, Leszek Ziabka, Joanna Żółkowska.

Na zakończenie chciałem podkreślić, iż zebraana przez mnie baza źródłowa z pewnością nie jest kompletna. Nie do wszystkich zabytków udało się dotrzeć i je zadokumentować w odpowiedni sposób, stąd też przy oznaczeniach typologicznych nie zawsze okazało się możliwe jednoznaczne przyporządkowanie danego okazu. Z uwagi na niepewny kontekst (lub jego brak) może się okazać, iż kilka zabytków może mieć inną metrykę, aniżeli proponuję w niniejszym opracowaniu. Mam jednak nadzieję, iż prezentowany tutaj „Katalog toporów wczesnośredniowiecznych” będzie solidną podstawą dla dalszych studiów archeologicznych i bronioznawczych, a wszelkie uchybienia zostaną wyjaśnione w toku kolejnych prac, zarówno moich, jak i moich kolegów oraz następców.